

KORSZIKA NÉPE ÉS NYELVE

Elég egy pillantást vetnünk a Földközi-tenger térképére, hogy meggyőződhesünk: Korszika (már a görögöknél *Κόρνος*, *Κόρσις*) mily közel is fekszik az Appennin-félszigethez; tehát földrajzilag kétségtelenül Olaszországhoz tartozik. Egyik oldalon a toszkán partvidékhez kapcsolódik, másikon pedig Szárdiniához; sőt ezáltal folytatólag még Észak Afrika partvidéke felé is vezet egy út, amelyen át benépesülhetett e sziget. Legrégibb történelme is az itáliai élettérhez sorolja Korszikát: ugyanis bár később több *föníciai*, *görög*, *etruszk* és *karthágói gyarmat* fejlődött ki rajta, *öslakói*, akikről a legtöbbet tudunk *Itáliából* átvándorolt *ligurok* voltak. Őket feltétlenül csak az *ibérek* előzhették meg a szigeten, aminthogy Szárdiniát is ők foglalták el elsőként. E két népelem elkeveredése után fölöttük tartósabb uralmat az etruszkok gyakorolhattak, és miután ez újabb elemmel átítatódott a sziget népe, a római uralom megjelenésekor három elég különböző korban betelepedett ősi rokon néprétegből egybeolvadt lakossággal állott szemben. Ezek a népelemek azonban Korszikát a másik két tyrrhén-sziget ősi népelemeivel szoros kapcsolatba hozzák. Sőt mint ma már igen valószínű, ez ősi korban Itáliát is hasonló népelemek lakhatták.¹

¹ Bibliográfia:

Az egész cikkre l. *Enciclopedia Italiana*, XI. köt., Treccani, «*Corsica*» címszóból Storia, lingua, folklore stb. részeket. U. o. valamennyi kérdésre igen jó és bő biblio-

gráfia. — XAVIER-POLI, *La Corse dans l'antiquité et dans le haut moyen âge*, Paris, 1907. — E. PAIS, *Storia della Sardegna e della Corsica durante il dominio romano*, Roma, 1923. — A. QUATIN, *La*

Korszika történetének egészen vázlatos összefoglalása után, néhány néprajzi és nyelvészeti megjegyzéssel próbálunk, a mai látszathelyzettel szemben, helyes képet adni népéről, illetve nyelvének főbb sajátosságairól.

A rómaiak Korszikát, elhódítva a karthágóiaktól, egyik legelső római provinciává szervezik, az első pún háború után Kr. e. 231 körül.² A népvándorlás után előbb vandál, osztrogót, majd bizánci fennhatóság váltja fel ezt az uralmat. A nyolcadik században a mórokhoz tartozott; tőlük a longobárd királyság hódítja el. Ennek bukásakor a frank birodalom kebelezi be. Később a pápa (II. Orbán) ajándékképpen a pisai püspöknek juttatja a szigetet, jóllehet annak birtoklásáért genovai igény is jelentkezik. Pisától az 1284-ben aratott győzelme révén Genova szerzi meg, de uralma ellen a szabadságszerető szigetlakók folytonosan lázadznak. 1735-ben ki is mondják a sziget függetlenségét. Ezt az első elszakadásukat a genovaiaktól a német NeuhoF Theodor kihasználja és Korszika királya lesz I. Teodoro néven. Ellene Genova a franciákat hívja segítségül. Ezek leverik a lázadást és elűzik az új királyt. A genovai uralom azonban olyan gyenge, hogy az újabb felkelés, amelynek élére a híres szabadsághős, Pasquale Paoli állt, függetlenségi mozgalommá válik és a genovaiakat ismét elűzik. Erre Genova 1768-ban eladja a szigetet a franciáknak. Pasquale Paoli azonban ellenük is küzd, de egy év múlva *Pontenuovónál* csatát vesz és kénytelen elhagyni Korszikát. Az új helyzetet elfogadva 1790-ben visszatér ugyan mint a sziget kor-

Corse, Paris, 1914. — A. SÖLMI, *La Corsica*, az «Archivio Storico della Corsica»-ban, I. — A. BLOCH, *Considérations anthropologiques sur la Corse actuelle, ancienne et préhistorique*, a Bull. et Mém. de la Société d'anthropologie de Paris, III, 1902. — Ratzel, *La Corse, étude anthropogéographique*, az «Annales de Géographie»-ban, 1899. — ROCCA, *Les Corses devant l'anthropologie*, Paris, 1913. — MERLO, *Concordanze corse-italiane-centromeridionali*, a «L'Italia dialettale»-ban, I. — GALLETI, *Histoire de la Corse*, Paris, 1863. — Gino Bottiglioni, *La penetrazione toscana e le regioni di Pomonte nei parlari di Corsica* különnyomat a «L'Italia Dialettale» II. év, 2. k. f. és III. év, 3. k. 1. f. — L. még ECSÖDI, *Francia elemek Korszika olasz nyelvjárásában*, különnyomat az «Olasz Szemle» I. évf. 5. számából, a 4. s. köv. lapon közölt bibliográfiát is. — Folyóira-

tok: «Archivio storico di Corsica», Milano. — Almanaccu di «A Muvra, Aiacciu. — «Les Annales de la Corse», Paris. — «L'Annuaire Corsu», Nice. — «La Revue de la Corse», Paris. — «A Muvra, ghiurnale di e Pieve di Corsica», Aiacciu. — GILLIÉRON-EDMONT, *Atlas Linguistique de la France, Corse*, Paris 1914—15. — BOTTIGLIONI, *Atlante Linguistico-Etnografico Italiano della Corsica*, Pisa, 1933 s. köv. évek. — A korszikai néprajzen írt irodalomra I. Bottiglioni, *La penetrazione toscana* stb. és *L'ortografia delle parlate corse nell'uso degli scrittori* c. műveiben közölt bibliográfiát, illetve az *Enciclopedia Italiana*, Corsica bibliográfiáját.

² FERRERO-BARBAGALLO *Roma antica*, Firenze, Le Monnier, 1921., I., 133. l. és E. PAIS *Storia della Sardegna e della Corsica durante il dominio romano*, Roma, 1923.

mányzója, de a Konvent annexiós terrorjával szemben (1791) ismét harcba kezd. Angol segítséggel 1794-ben egy újabb felkelés eredményeként ismét királyság lesz a sziget (Corte). A franciák azonban két évre rá megint megjelentek és ekkor az angolok végleg eltávoztak a szigetről. Azóta a földrajzilag Olaszországhoz tartozó Korszika, politikailag változatlanul Franciaországhoz tartozik.³

A Korszikán lelhető dolmen- és menhiremlékek, az agyagedény-leletek, minthogy vonatkozásba hozhatók a hasonló ibériai és észak-afrikai leletekkel, egy kezdeti ibér bevándorlást valószínűsítene. E mellett szólnak egyrészt az egyéb régészeti, másrészt főleg az embertani kutatások is. Ez utóbbiak ugyanis a Földközi-tenger egész partvidékén és szigetvilágán egyforma típusokból álló népeket mutatnak ki e régi korban: ezekre, az alacsony termetű, barna, fekete hajú és szemű (*dolikokefál*) ú. n. «homo meridionalis» a jellemző. Viszont még ma is ilyen jellegzetességeket mutatnak a dél olaszok mind a félszigeten, mind az olasz szigeteken (Szicília, Szárdínia, Korszika és a környező kisebb szigetek). Mindezeket azonban sokkal beszédesebben támogatja a nyelvtudomány a maga sok mindent igen gyakran tisztábban feltüntető biztos adataival: a sziget legtöbb praelatin eredetű helyneve ugyanis kétségtelenül ibér származású.⁴ Ugyancsak a nyelvtudomány mutatja ki, hogy a szintén *dolikokefál* *berberek* nyelvében azonos elemek lelhetők a *bászkok* nyelvével,⁵ akik a régi ibérek mai leszármazottai. A római uralom alatt is még sokáig éltek az ibér elemek a szigetlakók nyelvében, mert a származásánál fogva is illetékes Seneca említést tesz e tényről.⁶ Ami a ligurok beözönlését illeti, bár szintén van ókori feljegyzésünk róla,⁷ ugyancsak a nyelvtudomány adataival bizonyíthatjuk a legvilágosabban letelepedésüket: számos helynévvel és azok származékait képző végződésekkel találkozunk a mai korszikai nyelvben.⁸ Az etruszk uralom nyomai szintén megmaradtak helynevekben, illetve egy-két szóban.⁹

³ *Enciclopedia Italiana* vol. XI. Treccani: Corsica; BARTOLI, *Histoire de Pascal Paoli*, Bastia, 1891 és LENCISA, *Pasquale Paoli e la guerre d'indipendenza della Corsica*, Milano, 1890.

⁴ V. ö. erre és a köv. BOTTIGLIONI, *Elementi Prelatini nella Toponomastica Corsa*, Suppl. I., de «L'Italia Dialettale» és *Enc. It.* Treccani, Corsica.

⁵ L. TROMBETTI, *Le origini della lingua basca*, Bologna, 1925.

⁶ *Ad Helv. matr. de consolat.*, VII. cap. (id. Bottiglioni op. cit.)

⁷ Sallustius, *Hist. Fragm.*, II. 8. (id. Bottiglioni op. cit.)

⁸ L. Bottiglioni op. cit.

⁹ U. o. — Pl. *ligur* eredetűek: *Borbo*, *Laevi*, *Manicelus*, *Mela*, Ὀπινοί, *Pala*, *Sava* stb., valamint az *-asco*, *-inco* végzetek ilyenekben *bisuncu*, *prupianincu*, *urnasincu*, sőt *ghundincu*, *sundincu*, *narvincu* stb.; *etruszk* eredetre vezethetők vissza valószínűen pl.: *tafone* az etruszk *ἰταφνα*-ból, *tercanu* a *Tarxi*-ből, *Falo*, *Falazze fala*, *falo* szavakból.

Ez a hármas, lényegében azonban homogén eredetű népelem keveredése adta azt a lakosságot, amelyet azután a római uralom meghódított a latinságnak. De már ebben a praelatin alaprétegben is teljesen külön áll Korszika lakossága az északi (kelta, germán) népektől.

Még mielőtt röviden felvázolnók a sziget latin népnyelvének főbb jellegzetességeit (irodalmi nyelve ugyanis, a hagyományos szokásnak és a nyelvjárás jellegének megfelelően az *olasz*), fel kell sorolnunk egy-két néptani adatot is. A foklore t. i. a már elég hosszú ideje tartó idegen uralom ellenére is, ugyancsak a Fél-sziget geopolitikai egységéhez kapcsolja Korszikát. A sziget folklorisztikus megnyilvánulásaiiban lényegesen eltér a francia folklorétól és szinte mindenben megegyezik a szárdiniaival, illetve a közép- és délolaszországgal.¹⁰ Így közösek a ruházatra vonatkozó emlékek: házi szöttesek, a jellegzetes kúpalakú sapka, nehéz vastag pásztorköpenyek kecskeszörből, a szíjából készült ősi lábbelik; különös, ma már elég ritkán látható női viselet: sűrűn berakott nagy szoknya, hímzett kötény és mellényke, érdekes fejkendő a derékon megerősítve és azután a fejre borítva.¹¹ Rengeteg hasonló népszokás: télen az állandó tűznél, amely a gesztenyét szárítja, összejön a család, rokonság, ismerősök vidám virrasztásra. A kézfogók érdekes szokásokkal voltak egybekötve: virággal ékesített rokkát kapott az új menyasszony és vad lovaglással versenyeztek a legények, hogy elnyerjék a jutalmat, amely annak járt, aki az ara új fészkének a kulcsát előbb hozta neki. Mindez vidám énekléssel, tánccal ment végbe a hazai hangszerek mellett. Majd szintén a szigeten termelt borokat és házilag készült süteményeket fogyasztottak a menyegzői lakomákon. Megünnepelték a szüretet, a cséplést, a birkanyírást. Az év nagyobb ünnepeit, illetve a helységek védőszentjeinek emlékét búcsúkkal ülik meg még ma is. A temetési szokások is igen jellegzetesek: a haldoklóra a legközelebbi hozzátartozó, égő gyertyával kezében, keresztet vet; a halottat felravatalozás után a gyászharang kongása mellett meglátogatják a falusiak. Közben a gyászoló házban a siratóasszonyok megsiratják az elhunytat. Éjjel mindezt felváltja a virrasztás; ezalatt erősítőket kínálnak. Másnap van a temetés, amelyet tor követ a rokonok, barátok, sőt néha az egész falu részvételével. Ha azonban a halál gyilkosság következménye, akkor siratás helyett vérbosszúért kiáltanak a siratóasszonyok. A régi leányrablás emlékét őrzi az a szokás, amely szerint a jegyesek rokonai színlelt csetepatét

¹⁰ *Enciclopedia Italiana*, vol. XI. Treccani, Corsica, Foklore (Bottigliani cikke).

¹¹ U. o.: pl. *u pìlone* kecskeszörből készült szövet, *valchere* kalló, *berretta*

misgia kúpalakú sapka, *gabá* v. *cabá* kecskeszörköpeny, *bustu* alsó mellény, *a rota* a jellegzetes szoknya, *u mandile* az érdekes fejkendő, *a faldetta* fejkendő.

rendeznek az esküvői menet elé helyezett akadály előtt.¹² Mindez ma természetesen már a megváltozott viszonyok miatt és az egyre erősödő francia befolyás hatására nem mindenütt van így Korszikában, de e kimutatható jellegzetes népszokások analógiái mind megtalálhatók Szárdiniában és Dél-Olaszországban, ahol a *vendettát* kivéve, tudatos ápolás következtében is, valamennyi szokás virgázóan él még most is.¹³

Tekintettel arra, hogy ú. n. korszikai irodalmi nyelv tulajdonképpen nincs és nem is volt sohasem, mert a korszikaiak még ma is, ha választékosan akarnak beszélni, önkéntelenül is *olaszul* fejezik ki magukat, vagyis azon a nyelven, amelyen kiváló íróik a XVIII. és XIX. században írtak,¹⁴ — amikor a sziget nyelvéről beszélünk, csakis a *népnyelv* jöhet szóba.

Korszika nyelvjárása és változatai a mai állapotnak megfelelően a romanisztika nyelvjárás-osztályozásában együtt szerepelnek a toszkán nyelvjárásokkal, és úgy is viszonylanak az olasz irodalmi nyelvhez, mint Toszkána nyelvjárásai. Tehát az olasz nyelvterület egyik nyelvváltozatát képviseli ez a népnyelv, ma mutatott jellegzetességeiben. A sziget művelődési nyelve ugyanis a mai francia helyett, amely a francia uralom megszilárdulásával csak nagynehezen hódított tért magának,¹⁵ a toszkán nyelv volt; ez Pisa uralmával került a Szigetre.

A néprajzi megjegyzéseknél említettük, hogy főbb bizonyítékaink Korszika népének eredetére, ἑθνος-ára, nyelvészeti adatokból adódnak. Ezek szerint tehát a mai toszkán típusú dialektus még őriz egyes régebbi állapotokra mutató nyelvi emlékeket. A toszkán nyelvhatás azonban átalakította ezt, az eredetileg is dél-olasz típusú nyelvjárást.

A korszikai dialektus változatain (a sziget földrajzi helyzeténél fogva)

¹² U. o. pl.: *fucone* a füstös szobácska, benne a *ziglia*, ebben ég állandóan a tűz; *abbracciu* a kézfogó, *u frenu* a díszes rokka, *a mugliaccaria* a vidám lovas csapat, *mugliaccheri* e csapat tagjai, akik versengtek a jutalomért *u vantu*; *paghielle* az énekek, *cialambella*, *u frisciù*, *u fráusi* a jellegzetes hangszerek, *schiacciè*, *imbrucciante*, *canistrò*, *panette*, *fiadoni*, *panzarotti* sütemények; *monferrina*, *punta e tacco*, *saliarello*, *tarantella*, *moresca* a nemzeti táncok; *tundera* a birkanyírás; *crociata* a haldoklóra vetett keresztjel, *tola* a ravatal, *abbaddattodore*, *buceratrici* a sirató-asszonyok, *u dolu* a gyász, *voceri* siralmak, *veghia* a virrasztás, *u conjortu* erősítő, *scirrata* siratás, a *gridata* jajveszékélés és

vérbosszúkövetelés, a *vindetta* vérbosszú; a *trovata* a nász menet elé tett akadály.

¹³ Korszika néprajzára és folkloréjára l. Bottiglioni monumentális olasz nyelv-atlaszát (*Atlante Linguistico-Etnografico Itaciano della Corsica*) amelynek bőséges anyaga teljesen tisztá képet nyújt a sziget népéről és nyelvéről.

¹⁴ Így pl.: Prete Guglielmi d'Orezza, Giacinto, Pasquale Paoli, Salvini, Orticoni, Giubeg., Tiberi, Petrignani, Viale, Falucci stb., stb.

¹⁵ Lásd BOTTIGLIONI, *Atlante Linguistico Etnografico Italiano della Corsica* és ECSÖDI, *Francia elemek Korszika olasz nyelvjárásában*.

két oldalról is jövő nyelvhatás vehető észre ; még pedig az egyik, a döntőbb Toszkánából, a másik Szárdiniából hatott a nyelvjárásra.

A római uralom, mint említettük, az ibérből, ligurból (és a többi hatásból csak még az etruszkot említve) teljesen egybeolvadt és egységes bennszülött nyelvet talált Korszikán és erre rétegezte a maga művelődési, közigazgatási latin nyelvét. Ez a latin nyelv azután a hasonló adottságok (azonos ethnicum, földrajzi közelség stb.) között éppen úgy fejlődött, alakult, akárcsak a Szárdinia területén átalakult latin nyelv. Csakhogy míg ez utóbbi a római birodalomtól elszakadva magára maradt és önállóan fejlődött tovább, Korszika éppen ekkor, a román nyelvek kialakulásakor, a pisai uralom révén annak erős nyelvi és művelődési hatása alatt toszkán nyelvű és toszkán szokású földdé válik. A sziget déli részén azonban, a távolság miatt gyengébb lévén a toszkán hatás, az eredeti nyelv Észak-Szárdinia hatására megőrződött, illetve más irányba fejlődött. A toszkán jelleg a eziget nagyobb részére terjed ki, úgy, hogy a jóval kisebb déli résztől és a Bonifazióban (odatelepedett s ma érdekes nyelvszigetet alkotó telepések utódaitól) beszélt (XII. századbeli) genovai tájszólástól eltekintve, a korszikai népnyelv, ahogyan azt az Atlante Linguistico Etnografico Italiano mai állapotában bemutatja, *tiszta toszkán dialektus*.

Mielőtt ennek a népnyelvnek főbb sajátosságait bemutatnók, néhány szóval utaljunk arra a felemás helyzetre, amely akkor állott elő, amidőn Korszika, végleg francia uralom alá kerülve, kénytelen volt művelődési s irodalmi olasz nyelvét elhagyva bevezetni a francia nyelvet, amely tekintve, hogy származásánál fogva jóval távolabb esik tőle, mint az olasz, teljesen furcsa állapotot hozott létre. Ennek némi orvoslására igen felvirágozott a népnyelven való írás: sőt, olyan hangok is jelentkeztek, hogy egy önálló korszikai irodalmi nyelvet kellene megállapítani a két-féle nyelvjárásváltozat főszajátságai alapján. Eltekintve, hogy egyes írók és irodalmi társulatok működése révén ez a mozgalom bizonyos politikai színezetűvé is vált (l. ANNU CORSU stb.), minthogy a hagyomány és a természetes irodalmi nyelvi adottságok ellenére, tehát egészen tárgyon kívül, keresik ezt a létrehozhatatlan irodalmi nyelvet, bátran állíthatjuk, hogy hiú ábrándkergetés csupán az egész erőszakolt törekvés.¹⁶

Ezzel szorosan összefügg mindaz, amit mondanunk kellene az új művelődési nyelvvel beszivárgott francia elemekről, amelyeket minden korszikai, ha használ is kényszerült helyzetében, világosan idegeneknek érez, mert igen sok esetben saját nyelvéből is vehetne megfelelőbb

¹⁶ L. ECSŐDI, op. cit.

kifejezést a kölcsönzések helyett.¹⁷ Ezért legfeljebb a nyelv szókincsének egyik legfrissebb rétegét adják a francia kölcsönvételek; éppen úgy, amint a toszkán hatás előttről a nyelvben még itt-ott, főleg a déli változatban kimutatható régiebb elemek, szintén ilyen szókincsrétegződési jellegűek. A nyelvi megnyilvánulás ugyanis ma elsősorban toszkán jellegzetességeket képvisel.¹⁸

Korszika népnyelve kétféle változatban él és ezt a két változatot: északi és déli nyelvjárást a romanisztikában Falcucci (maga is korszikai!) nyomán cismontano és oltremontano nevekkel különböztetik meg. E helyett tényleg jobbak a népnyelvi kifejezés alapján alkotott és Bottiglioniól eredő újabb elnevezések: *pomontinco nord* és *pomontinco sud* = déli és északi hegyentúli beszéd, mivel mindkét változatban a másikat hívják pomontinconak.¹⁹ Valamennyi elnevezés a szigetet észak-déli irányban átszelő hegylánctól ered, jöllehet ez egyáltalában nem felel meg, a különben is egész pontosan meghúzhatatlan nyelvi határnak.

Bottiglioni nyelvatlasza a címében is jelzett néprajzi anyagon kívül, bőséges nyelvi anyagot nyújt és lehetővé teszi, hogy alapján hangtani, alaktani, mondattani és stilisztikai, sőt lexikális kutatásokat is végezhessünk. Egyben mutatja, hogy a korszikaiak toszkán nyelve tulajdonképpen *ó-toszkán* jellegű és mint ilyen igen nagy fontossággal bír az olasz nyelv régi állapotának rekonstruálásánál is.

A legfőbb különbség az északi nagyobb területen beszélt nyelvjárás és a déli között, hogy ez utóbbi a szárdinai sajtáságos népnyelvvel egyezően a latin *ĩ* és *ũ* hangzókat megőrzi, valamint a latin *-li-* és *-ll-* mássalhangzócsoportokat *-dd-* csoporttal adja vissza; továbbá ugyancsak megtartja a zöngétlen mássalhangzókat, viszont a szóvégi *-e* hangzó helyett *-i* hangzót mutat. Ezzel szemben az északi nyelvjárás, nyilvánvalóan toszkán hatásra, más fejlődést mutat: a latin *ĩ* és *ẽ* meg az *õ* és *ũ* az általános román nyelvfejlődésnek megfelelően *e*, illetve *o* hangzókat mutatják; a zöngétlen mássalhangzók zöngésekké válnak, végül a szóvégi *-e* változatlanul megmarad.²⁰

Az *ú. n.* déli sajtáságok közül azonban nem egy előfordul a ma már *ó-toszkán* jellegű északi nyelvjárásban is. Ez természetesen arra

¹⁷ U. o., főleg a Szócsoportok c. részt.

¹⁸ L. *Encicl. Ital.*, Treccani, Corsica, Lingua (Bottiglioni cikke).

¹⁹ L. u. o.

²⁰ Pl.: az *ĩ* és *ũ* fejlődésére: *pilu, gula* délen, ugyanezek északon: *pelu, gola*; a *-li-*, *-ll-* délen: *meddu, cuddá*, északon

-l-, illetve *-ll-* van: *mellu, cullá*, a zöngétlen msh.-ra: délen *pocu, nipoti*, északon viszont az említett fejlődés szerint: *pogu, nibode*; a szóvégi *-e > -i*: délen *nibodi, solí, amori, dulori, mari*, míg északon *nibode, sole, dulore, mare* stb.

enged következtetni, hogy eredetileg az az egységes nyelvjárás volt ilyen jellegű, amelyet később az erős toszkán befolyás magárahagyottságában más irányba fejlesztett, illetve teljesen átalakított; kivéve a déli részen, ahol a szárdinai érintkezésben erős támaszt kapva kevesebb tért hódíthatott nyelvileg a pisai köztársaság uralma.²¹

Összehasonlítva mostmár részletesebben, hogy a latinnal szemben, ma melyek a jellemzőbb hangtani sajátosságok akkor a kétféle korszikai, illetve a toszkán nyelvjárásban a következő latin hangsúlyos hangzók-nak megfelelő korszikai és toszkán hangzókat találjuk a nyílt meg a zárt szótagokban :

(I=korszikai északi nyj.; II=korszikai déli nyj.; III=toszkán nyj.; A=nyílt szótag; B=zárt szótag.)

	é		ë		í		ÿ		ō		ö		ú		ü	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
I.	e	e, e	e	e	i	i	e, e, e, e	e	o	o	o	o	u	u	o	o
II.	e	e	e	e	i	i	i	i	o	o	o	o	u	u	u	u
III.	e	e	i, e	e	i	i	e	e	o	o	uo	o	u	u	o	o

Ezenkívül meg kell említenünk azt a különös sajátosságot, amely abban nyilvánul, hogy *e* hangzót találunk *a* helyett és fordítva *a*-t *e* helyett; (a nyelvészeti magyarázatokat mellőzve) például: *barca* > *berca*, *grande* > *grendi*, *placet* > *piege*, *farina* > *ferina*, *arpia* > *erpia*, *ratione* > *regioni*; stb.; illetve a másik esetben (a tudós és féltudós eredetű szavaktól eltekintve: *cerbu*, *guerra*, *invernu*, *persu*, *terzu*, *vergina* stb.): *terra* > *tarra*, *herba* > *arba*, *verme* > *barmu* stb.

A hangsúlytalan hangzók esetében elsősorban arra, a már említett déli nyelvjárásajátságra kell rámutatnunk, amely az *-e* helyett *-i* változatot mutat: az északi *sale*, *mare*, *ponte*, *pane*, sőt például *cantanu* szavaknak, délen a következő alakjuk van: *sali*, *mari*, *ponti*, *pani* és néha az *-u* helyett is *-i cantani*.²²

Hosszas lenne, s talán e cikkben a célnak megfelelően fölösleges is, a mássalhangzók sajátos változásait vagy pedig azoknak okait felsorolnunk. Ehelyett inkább a szópéldákból és az alaktani, illetve mondat-tani sajátosságok példáiból alkothatunk kellő képet magunknak ezekről a fontos hangtani jelenségeket mutató változásokról.

²¹ Pl.: *iddu*, *ida* vagy *nunda* < *nudda*, amelyekből a latin *ŷ* megmaradása, illetve az *-ll-* > *-dd-* fejlődés általános jellegére

mutat rá meggyőzően Bottiglioni (l. op. cit.)

²² BOTTIGLIONI: *Penetrazione* (l. bibliográfia.)

Ezzel kapcsolatban meg kell említenünk, hogy egy általánosan elfogadott helyesírás még nincs és tulajdonképpen nem is vezethető be, mert mint minden népnyelv, a korszikai dialektus is több tájszólásra oszlik és így az azokban előforduló kiejtésbeli árnyalatokat csakis az ú. n. tudományos írások adhatják vissza pontosan. A kérdéssel amióta, bizonyára a francia uralom ellenhatásaként már több mint egy század óta igen nagy virágzásnak indult a népnyelvi irodalom, sokan foglalkoztak több-kevesebb illetékességgel és hozzáértéssel.²³

E cikk folyamán iparkodtunk követni a legáltalánosabban elfogadott olaszos írásokat. Igen elterjedt jellegzetesség szinte valamennyi tájszólásban a $v > b$ változás: *un e bera, è becchju, è bostru, un bermu, un bentu, nerbu, corbu, polbera, inbernu* stb. A szóközi zöngétlen mássalhangzók, mint már említettük, zöngésekké válnak magánhangzók között (mondatban is!): *sabé, roda, pogu* stb.: *un cane u gane, in celu u gelu, un figu u vigu, un pane u bane, in terra a derra* stb. Sajátságos hangokat jelölnek ezek a betűjegyek: *chj, ghj* és *sg, sgi*. Pl.: *chjachjera, chjosu; agghju, ghjanda, ghjennaghju*; sőt *punghju, unghja* stb.; *camisgia, casgiu, brasgera, fassgiolu* stb. Ismét utalunk a déli dialektusban *dd*-vel jelölt sajátosságos hangra, amely az északiban *ll, gli*-nek felel meg: *suredda* és *surella, pidda* és *piglia*; valamint *cuaddu, nudda, tadda, tuadda* stb.

Ezenkívül természetesen még sok más változat és árnyalat fordul elő, de ennyi is elég talán, hogy a sajátosságos korszikai hangtanról fogalmat alkothassunk.

A dialektus sajátos alaktanából csak a főnevek többes számára, illetve az igeragozásra mutatunk rá vázlatosan. Érdekes eltérést mutatnak a déi tájszólásban egyes hímneműek, amelyek *-i* helyett *-a*-val képezik a többes számukat: *u pelu i pela, u monti i monta, u pedi i peda, u ficu i fica* stb.

Ennek az *-e > -i* változásnak köszönhetőek ugyancsak a déli változatban előforduló eltérő infinitívusok: ilyenek például *discora, rida, senta spargia* (mert *tene, sente, sparge teni, senti, spargi* lett és a 2., 3. személytől való megkülönböztetés végett felvették az első coniugatio *-a* végzetét.²⁴

Bottiglioni olasz nyelvatlasza, az Atlante Linguistico-Etnografico Italiano della Corsica az egyetlen, amelynek alapján képet kaphatunk a korszikai dialektus egy másik, a tyrrhén szigetekkel, valamint dél Olasz-

²³ L. BOTTIGLIONI, *L'ortografia delle parlate corse nell'uso degli scrittori*, in «Rivista italiana di Letteratura dialettale», Anno III., N. I.

²⁴ L. Bottiglioni, *Penetrazione*.

országgal közös sajtárságáról : t. i. a szókezdő mássalhangzók mondattani nyujtásáról.²⁵

Ebben, a román nyelvekben a szükséges biztos anyag hiánya miatt még aránylag nem eléggé feldolgozott mondattani hangtanban előkelő helyet kell elfoglalnia a korszikai nyelvjelenségnek. Egyben ez is fontos adalék ahhoz a tételhez, amely szerint akár a mai állapotában, akár a régebbi, sőt legrégebbi aspektusában próbáljuk megállapítani a korszikai dialektus hovatartozását, mindég csak oda jutunk, hogy a földrajzi helyzete mintegy már a történelem előtt meghatározta a sziget ethnikai és következésképpen nyelvi kialakulását. Ez a sajtársága is szorosán kapcsolja — ha a toszkán hatás révén, megvan a jelenség, — a közép-és délolaszországi dialektusokhoz ; — ha pedig nincs meg ; például délen, — úgy Szárdiniához. Minthogy nincs szándékunkban más, mint csak éppen bemutatni ezt a nyelvjelenséget, hiszen a kérdéshez már döntően hozzászóltak, illetve azt tudományosan fel is dolgozta maga Bottiglioni, e kérdések legilletékesebb tudósa,²⁶ álljon itt néhány olyan érdekesebb példa, amelyből megismerhetjük némileg azt is, milyen is a korszikai beszéd. Végéles szó után majdnem mindig megvan a mássalhangzó nyujtás : *dummane fará lluna biena ; prestu fará ccardinale ; u tinará ffermu ; um lassá a purcella gusi llarga* ; vagy például az infinitivusok (végélesek lévén) után is : *duuaristi aué bbargogna, va a pigliá ll acqua* ; ugyanígy so (I. szem. egyes szám) után : *so ssiguru di vince, so ffortunadu* ; továbbá : *sta ffermu, sta ttranquillu, sta zzittu, fa pprestu*. Más példák : *a cchi ora vagi gullazione ! cumme ttu sse ttistardu ; mi so ssicade dre ppiante, tu ssona a ghidara, a a uista gorta e pporta i spicchjetti, e ccascad a ggambe n su, ghje um paurosu ghi si spauenta ber nunda, m aueti missu gumme Ccristu n croce* stb. stb.²⁷

Mondanivalónk végére érve megállapíthatjuk, hogy Korszika népe az idegen uralom ellenére is fajában, nyelvében és szokásaiban olasz maradt, bármiként próbálják is elvitatni ezt a tényt, akár azok, akik jó-hiszeműen a mai irodalmi olasz nyelv és a sziget tájszólásai között két-

²⁵ Ugyanis BOTTIGLIONI anyagát mondatokban gyűjtötte Gilliéron-nal (*Atlas linguistique de la France*), sőt Jaberg- és Jud-dal (*Altante Italiano-Svizzero*) szemben is, akik inkább egyes szavakat gyűjtöttek!

²⁶ BOTTIGLIONI, *Il rafforzamento sintattico della consonante iniziale dei dialetti corsi*, a «Revue de Linguistique Romane», 1933, Nros 35—36.

²⁷ Mivel szándékosan kerültük a tudományos fonétikus írást, a közölt példákat olaszos írás szerint kell olvasni ; a nyujtott mássalhangzókat természetesen a rendes írás nem tünteti fel ; itt a kettőzésen kívül egyéb, írásban általában nem jelölt, vagy eltérően, inkább etimológikusan jelölt, változást is jeleztünk (*duuaristi, aué* stb.)

ségtelenül meglévő eltérések (ú. n. vélt *korszizmusok*) alapján valami utópisztikus egységes korszikai, az olasztól független, irodalmi nyelvről ábrándoznak — akár inkább azok, akik idegen zsoldban, kézenfekvő célok szolgálatában, anyagilag a legmesszebbmenően támogatott holmi «*cyrnéisme*» s egyéb jelszavak mögött meghúzódó mozgalmakban, gyakran tudományos álarcban is, próbálkoznak nem csupán az olasz irodalmi nyelvtől függetlenül, hanem (ami ezenfelül a korszikai hagyománnyal is ellenkezik), egyenesen ennek ellenére mesterséges «*korsz*» nyelvet alkotni politikai törekvéseik megvalósítására.

Korszika népi és nyelvi hovatartozása tárgyában a tudomány, (amint a geopolitikaiban a Természet) mást mint amit szerény ismeretésünkben felvázoltunk, nem mondhat : a földtan, a földrajz, a történelem, a régészet és főleg a nyelvtudomány (különösen a szóföldrajz) tárgyilagos bizonyítékai világosan mutatják : a korszikaiak, ha ott folytatják kulturális életüket, ahol a francia uralom végleges megerősödése miatt abbahagyták, illetőleg nagyjaik hagyományát követve belekapcsolódnak a természetes művelődési nyelvük, az *olasz* nyújtotta lehetőségekbe, vagy, ha önálló utakon a népnyelvi sajátságok alapján egy külön korszikai «*irodalmi*» nyelvvel akarnak élni, mindenképpen ugyanoda fognak jutni, csak legfeljebb a mai olasz irodalmi nyelv helyett, a toszkán nyelv dugentói alakját fogják írásban is használni (mert beszélni t. i. jelenleg is beszélnek!) ; ha viszont a kisebb elterjedtségű déli tájszólásukat vennék alapul, akkor még délebbre nyúlnának kapcsolataik : Közép-Olaszország helyett, Szárdiniába, — de mindenképpen folyton távolabb, *dél-keletre* a jelenlegi politikai hovatartozás *észak-nyugati* irányától, amerre viszont út csak kétezernyolcszáz méter mély tengeren át vezet.

ECSŐDI JÁNOS